

AKCS–EU KÖZÖS PARLAMENTI KÖZGYŰLÉS

Plenárisülés-dokumentum

ACP-EU/100.954/B/11

13.9.2011

JELENTÉS

A fogyatékkal élő személyek befogadása a fejlődő országokban

Szociális és Környezetvédelmi Bizottság

Társelőadók: Kombo Musikari (Kenya) és Catherine Bearder

B. RÉSZ: INDOKOLÁS

„A fizikai vagy értelmi fogyatékossgal élők nem csupán a leghátrányosabb helyzetben lévő emberek a világon, hanem elég gyakran a leginkább magukra hagyottak is” Amartya Sen

A fogyatékossgal a fejlesztés kérdéskörébe tartozik. Valójában napjainkban a fejlesztési politika előtt álló egyik legsürgetőbb kihívásnak számít. Mintegy 650 millió ember él a világon fogyatékossgal, több mint 80%-uk a fejlődő országokban. Az Egyesült Nemzeteknek a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezménye szerint a teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás mindenki számára alapvető jog, amelyet a fogyatékossgal élő valamennyi személyre ki kell terjeszteni.

Ha a társadalom legszegényebb rétegeit nézzük, a szám adatok még riasztóbbak, és feltárják a megkülönböztetés mértékét, amelyet a fogyatékossgal élőknek le kell küzdeniük, ha ki akarják bontakoztatni a bennük rejlő képességeket és a társadalom hasznos tagjává akarnak válni. A világ legszegényebbjeinek körülbelül 20%-a valamilyen fogyatékossgal él. Ha a fejlesztési politika nem válaszol erre a kihívásra, ezen személyekre még sivárabb jövő vár a fejlődő országokban. Világviszonylatban az alapfokú oktatásban nem részesülő 75 millió gyermek egyharmada fogyatékossgal él, sőt az UNESCO szerint a fejlődő országokban a fogyatékos gyermekek több mint 90%-a nem jár iskolába. A megdöbbentő szám adatok ellenére van okunk a reményre. Navi Pilla, az ENSZ emberi jogi főbiztosának szavait idézve:

„Ha az egyezményben foglalt feltételek gyorsan beépülnek a nemzeti jogba és politikákba, nagymértékben növekedhet, és bizonyára növekedni is fog, a fogyatékossgal élők azon képessége, hogy saját erejükből kiemelkedjenek a szegénységből és a társadalmi kirekesztettségből.”

E kihívás teljesítése olyan feladat, amiben az AKCS–EU Közös Parlamenti Közgyűlés szerepet játszhat, és ezt vállalnia is kell.

Megkülönböztetés

A fogyatékossgal élők nagy részét többszörös vagy összetett megkülönböztetés éri nem csupán fogyatékossgaluk alapján, hanem amiatt is, hogy egy másik kisebbségi csoporthoz tartoznak. Külön figyelmet kell fordítani a fogyatékossgal élő nők szükségleteire, akik közül sokan igen nehezen jutnak hozzá anyasági egészségügyi ellátáshoz és tájékoztatáshoz, aminek következtében a nők és gyermekeik körében is nagyobb számban fordulhat elő a szüléshez köthető egészségkárosodás.

Jogi eszközök és jogorvoslati jog

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 2006. december 13-án fogadta el a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményt, amely 2008. május 3-án lépett hatályba.¹ Az egyezmény

¹ Az egyezmény alapjául szolgáló nyolc irányadó elv a következő: a veleszületett méltóság és az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét; megkülönböztetésmentesség; teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás mindenki számára; a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként; esélyegyenlőség; hozzáférhetőség; a férfiak és nők közötti egyenlőség; a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete, és a fogyatékossgal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása.

bizonyos kötelezettségeket határoz meg, amelyeket teljesíteni kell a benne foglaltak teljes körű végrehajtása érdekében.¹

Az EU-t – mint a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény részes felét – kötelezi az egyezmény 32. cikke, amely kimondja, hogy nemzetközi együttműködésre irányuló erőfeszítéseibe valamennyi részes félnek bele kell foglalnia a fogyatékossgal élő személyeket. Az EU-nak azáltal kell teljesítenie ezt a kötelezettséget, hogy valamennyi fejlesztési programjában kiemelt fontosságot tulajdonít a fogyatékossgal élőknek, és segítséget nyújt a fejlődő országoknak az egyezmény végrehajtására irányuló erőfeszítéseikben.

Jóllehet 29 AKCS- és 17 uniós állam már aláírta az egyezményt, a teljes körű végrehajtás lassú folyamat. Az egyezmény még számos ország aláírására vár. Ez a jelentés felhívja majd az összes AKCS- és uniós államot, hogy amennyiben még nem tették meg, ratifikálják a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményt és annak fakultatív jegyzőkönyvét.

Az összes AKCS- és uniós országot kötelezi a Cotonoui Megállapodásba 2010-ben beillesztett megkülönböztetésmentességi záradék, amely kimondja, hogy az uniós és az AKCS-országok közötti politikai párbeszéd „[...] többek között [...] a faj, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai és más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyon, születés vagy más helyzet alapján történő hátrányos megkülönböztetésre összpontosít”, 8. cikk (4) bekezdés.

Nyilvánvalóan bőséges joganyag határozza meg a fogyatékossgal élők számára biztosítandó jogokat. Ennek ellenére sok ország nem tartja be ezeket a törvényeket. Információkat kell a fogyatékossgal élők és képviselői szervezeteik rendelkezésére bocsátani a nemzetközi és a nemzeti jog szerinti jogaikról. Segítséget kell nyújtani számukra, amikor jogorvoslatot keresnek jogaik megtagadása esetén.

A kirekesztés költségei

A fogyatékossgal élőket nem csupán társadalmi megkülönböztetés éri, hanem azon szolgáltatásokból is kirekesztik őket, amelyek lehetővé tennék, hogy megálljanak a saját lábukon. Kevés azon fogyatékossgal élő szám, akik részesülnek egészségügyi szolgáltatásokban, oktatásban, képzésben, foglalkoztatásban, és részt vesznek a társadalom kulcsfontosságú területein. A fejlődő országokban fogyatékossgal élő 450 millió, munkaképes korú személy nagy többségében munkanélküli. Ennek egyenes következményeként a fogyatékos személyek 82%-a a szegénységi küszöb alatt él.² A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet megállapította, hogy a kirekesztés jelentős gazdasági következményekkel jár. A

¹ Ezen kötelezettségek közé tartoznak az alábbiak: a megkülönböztető törvények és gyakorlatok eltörlése, a fogyatékossgal élő jogainak védelme és előmozdítása valamennyi politika és program során, kutatások és fejlesztések előmozdítása és megvalósítása a fogyatékossgal élő személyeket segítő új technológiák terén, hozzáférhető információk biztosítása a fogyatékossgal élő számára a segítő eszközökről, a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó alkalmazottak képzése, valamint kötelezettségvállalás arra vonatkozóan, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat a fogyatékossgal élő gazdasági, szociális és kulturális jogainak fokozatos érvényesítésére fordítják. Ezenkívül az egyezmény előírja, hogy a fogyatékossgal élő személyeket be kell vonni az őket érintő valamennyi döntéshozatali eljárásba, ami e célok megvalósításához vezet.

² Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO).

fogyatékossgal élőknek a munkavállalók köréből való kirekesztéséhez köthető gazdasági veszteségek az afrikai országok GDP-jének 3–7%-át teszik ki.¹

Nem csupán erkölcsi szükségszerűség annak biztosítása, hogy a fogyatékossgal élők képesek legyenek teljes körű és aktív szerepet betölteni a társadalomban, hanem gazdasági is. A fogyatékossgal élők kirekesztéséhez fűződő, a gazdaságot és a társadalmat is érintő költségek egyértelműen bizonyítják, hogy a fejlesztési politikában az átmeneti célok elérésére szolgáló rövid távú kiadások helyett a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos hosszú távú befektetésekre kell helyezni a hangsúlyt. A befogadás sokszor nem jár magas költségekkel. A kirekesztéssel kapcsolatos költségek felett azonban többé nem szabadna szemet hunynunk.

Adathiány

A ténylegesen befogadó fejlesztési politikák kialakítása szempontjából az jelentett kihívást, hogy nem állnak rendelkezésre konkrét adatok a fogyatékossgal élőkről. Ezt hozzák fel indokként arra, hogy nem kerül sor elegendő befektetésre a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatban. A millenniumi fejlesztési célok 2010-es programja előtérbe helyezte ezt a hiányosságot, és felszólított a fejlődő országokban élő fogyatékos személyekre vonatkozó adatok gyűjtésével kapcsolatos helyzet javítására. Alapvető fontosságú a fejlődő országok statisztikai kapacitásainak támogatása. A statisztikai adatok összegyűjtése a meglévő adatgyűjtési rendszerekkel történő összevonás révén fejleszhető.² Az adatgyűjtési tevékenységnek egyúttal ki kell terjednie a kirekesztés mérésére szolgáló mutatókra, és azt a befogadásra vonatkozó célok kitűzésének kell követnie.

Láthatóság

A fogyatékossgal élők társadalmi befogadását akadályozó két legjelentősebb tényezőnek viszonylagos „láthatatlanságuk” és a velük szemben tanúsított negatív hozzáállás tekinthető. Ennek leküzdésére a hozzáállás oktatás és média segítségével történő megváltoztatását kell felhasználni.

A médiának aktívabb szerepet kell vállalnia a sztereotípiák felszámolásában és a befogadás előmozdításában. A kormányoknak nemzeti fejlesztési tervük keretében oktatási projekteket kell létrehozniuk, hogy jobban felhívják a figyelmet erre a kérdésre. Ha tényleges változást akarunk, ahhoz a közgondolkodásnak kell megváltoznia.³

Oktatás

Ahogy az oktatás a fogyatékossgal élőkkel szembeni hozzáállás változásait idézheti elő a társadalomban, a fogyatékos gyermekek befogadásának eszközeként is alkalmazni kell. A fogyatékossgal élő gyermekek alapfokú oktatása terén tapasztalható csekély előrehaladás bizonyítja, hogy a fogyatékossgal élők alig-alig szerepelnek a nemzetközi fejlesztési programokban, amelynek például a millenniumi fejlesztési célokhoz kapcsolódók. Az

¹ „A kirekesztés ára: a fogyatékossgal élőknek a munka világából való kizárásával kapcsolatos gazdasági következmények”, Sebastian Buckup, Nemzetközi Munkaügyi Hivatal, Genf, 2009.

² Például a népszámlálással.

³ Ez különösen igaz az értelmi, illetve mentális és pszichoszociális fogyatékossgal élők esetében – <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=1545>

iskoláknak és az oktatási rendszereknek tudniuk kell választ adni minden gyermek sajátos igényeire. Támogatni kell a speciális továbbképzést és a tanárképzést. Végül célként az oktatási kultúra megváltoztatását és a jelenlegi hozzáállások elleni küzdelmet kell tekinteni.

A befogadás előmozdítása

A befogadással kapcsolatos alapelvek azon akadályok lebontására irányulnak, amelyek gátolják a fogyatékosokkal élőket abban, hogy jogaikkal élhessenek. A befogadás nem csupán az épületekhez és közterületekhez való fizikai hozzáférésre vonatkozik, hanem az oktatás, az információ, a technológiák, a kommunikáció, valamint a gazdasági és társadalmi élet hozzáférhetőségére is. Az akadálymentesített épületek tervezése, az információ Braille, illetve könnyen olvasható formátumokban való rendelkezésre bocsátása, a jelnyelv, valamint a segítségnyújtás és a támogatás biztosíthatja, hogy a fogyatékosokkal élők dolgozhassanak, szórakozhassanak, eljuthassanak a szavazófülkékhez, utazhassanak, eljuthassanak a bíróságra és egyéb helyekre, hogy tevékenyen részt vehessenek a társadalom életében. Az információhoz való hozzáférés vagy a szabad mozgás képessége nélkül a fogyatékosokkal élők egyéb jogai is korlátozottak.¹

A fogyatékosokkal élők szervezetei

A fogyatékosokkal élők szervezeteinek kulcsfontosságú szerepet kell vállalniuk a fogyatékos személyek befogadása terén, valamint részesülniük kell a nemzeti hatóságok támogatásában és fejlesztési támogatásban is. Az AKCS-országokban a fogyatékosokkal élők mozgalmának támogatása gyakran finanszírozási kérdés. A vezetők körében a fogyatékos és nem fogyatékos személyek képzését bele kell foglalni a fogyatékosokkal élők szervezeteinek támogatására irányuló fejlesztési programokba.²

A tényleges befogadás képviselői és politikai részvétel eredményeként, szavazók és választott képviselők által jön létre. A fogyatékosokkal élőknek a társadalom aktív résztvevőjévé kell válniuk, akiket teljes jogú polgárként kell elismerni, és akik befolyásolják az őket érintő politikákat. A szerepvállalásra felhatalmazott és felvilágosult polgárok hozzáadott értékkel gazdagítják az országokat, ami csökkenti a fogyatékosokkal élők kirekesztéséből származó gazdasági veszteségeket.³

Az EU szerepe

¹ Etiópia és Uganda hatékony politikákat alakított ki az új épületekre vonatkozóan, és minden minisztériumnak bele kell foglalnia munkaprogramjába a fogyatékosokkal kapcsolatos kérdéseket. Ez olyan példa, amelyet más országoknak is követni kellene.

² A Közös Parlamenti Közgyűlésnek szerepet kell vállalnia a fogyatékosokkal élők szervezetei fórumának megszervezésében az AKCS-országokban, a fogyatékos személyekkel kapcsolatos, meglévő nemzeti és regionális tervekhez kapcsolódó ismeretek, a közösségi alapú rehabilitáció tanulságai és a bevált gyakorlatok cseréje érdekében.

³ Több ország támogatja a kvóta bevezetését a közhivatalokban. Ez Ugandára és Dél-Afrikára is igaz, az utóbbi előírja, hogy a közhivatali állások 2%-át fogyatékosokkal élők töltsék be. Ez is egy olyan példa, amelyet az egész fejlődő világnak üdvözlőnie és követnie kell.

Az EU nem alakított ki politikát a befogadó fejlődésre vonatkozóan.¹ Tekintettel a fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény 32. cikkére, az EU-nak el kell ismernie a fogyatékos személyek befogadásával és képviselésével kapcsolatban a fogyatékosokkal élők szervezetei, a nem kormányzati szervezetek, a magánszféra szervezetei és a hatóságok közötti nemzetközi együttműködés során szerzett pozitív tapasztalatokat, valamint támogatnia kell a határokon átnyúló tanulási programokat, illetve a társaktól való tanulásra irányuló programokat.²

Ez a jelentés számos ponttal kíván foglalkozni:

- Az uniós és közös projekteket az engedélyezés előtt le kell ellenőrizni annak biztosítása érdekében, hogy a fogyatékos személyekkel kapcsolatos kérdések érvényesüljenek.
- Az Európai Bizottság készítsen tanulmányt azon gyakorlatokról, amelyeket más nemzetközi adományozók alkalmaznak a fogyatékosokkal kapcsolatos kérdéseknek a fejlesztési politikába történő beépítése során.³
- Be kell vezetni a USAID „Fogyatékos személyek befogadása” (Disability Inclusion) című szabályzatához hasonló uniós szabályzatot, valamint az uniós küldöttségek személyzetének támogatását és képzését.
- Az EU-nak be kell vonnia a fogyatékosokkal élőket és képviselői szervezeteiket a civil társadalomnak nyújtott támogatásba, valamint az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést előmozdító projektjeibe.⁴
- Az EU által finanszírozott infrastrukturális projekteket ellenőrizni kell annak érdekében, hogy azokban biztosított legyen a hozzáférés.
- A harmadik országokban működő uniós képviselők épületeit úgy kell megépíteni vagy átalakítani, hogy alkalmazkodjanak a fogyatékosokkal élők igényeihez.
- Az AKCS-kormányokat szintén arra kell ösztönözni, hogy nemzeti fejlesztési terveik kiegészítéseként dolgozzanak ki egy fogyatékosokkal kapcsolatos tervet, a fogyatékosokat érintő kérdések érvényesítése érdekében.
- Az EU-nak támogatnia kell a befogadó politikákat az összes vonatkozó ENSZ-fórumon és nemzetközi fórumokon. A fogyatékosok kérdésének, amely jelenleg több magas szintű nemzetközi tárgyaláson egyáltalán nem kerül szóba⁵, kiemelt helyet kell kapnia a politikai napirenden.

Ami az AKCS–EU Közös Parlamenti Közgyűlést illeti, nyomon követési mechanizmust kell előíranyoznia az elfogadott állásfoglalások végrehajtásának biztosítása érdekében.

¹ A nem kötelező erejű dokumentumokban, például az EU fogyatékosokról és fejlesztésről szóló, az uniós küldöttségekhez és szolgálatokhoz intézett iránymutatásában a befogadás kettős megközelítését támogatja: a fogyatékosokkal kapcsolatos kérdések érvényesítése minden ágazatban és projektben, valamint egyedi támogatás a fogyatékosokkal élők számára.

² Az EU fogyatékkal élőkkel kapcsolatos, 2010–2020 közötti időszakra szóló stratégiája bizonyos kötelezettségvállalásokat tett a tekintetben, hogy az EU külső kapcsolatain keresztül támogatást nyújt a fogyatékkal élők számára, és ezeket meg kell erősíteni és végre kell hajtani.

³ Az uniós támogatási projektek esetében törekedni kell arra, hogy levonják a tanulságokat a más jelentős adományozók – pl. a USAID, GTZ és AusAid – által e téren alkalmazott megközelítésekből.

⁴ Zambia esetében a zambiai kormány ellen bírósági eljárást indítottak, mert az új kormányépületek nem voltak akadálymentesítve, így a fogyatékos személyek nem élhettek az alkotmány szerinti jogaikkal.

⁵ Például a Rio + 20 és az OECD programjában.